

χρόνος και τὰ παρέδωσαν οἱ αἰῶνες κλήρα στους ἄκληρους, μιὰ τέτοια χειρονομία θὰ μᾶς ἔρριχνε τις ἐπιφυλάξεις μας. Μὰ κι' αὐτὸ τὸ λίγο, τὸ πρῶτο ποὺ γίνηκε εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς ἐνθουσιάσει.

Γι' αὐτούς τούς λόγους θὰ καταδικάσουμε χωρὶς καμμιά ἐπιφύλαξη τ' ἀνέβασμα τοῦ «Ὁρκου τοῦ Πεθαμένου».

Ὁ «Ὁρκος τοῦ πεθαμένου» ἦταν τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ ἔργο π' ἀνέβασε ἡ «Ἐλευθέρα Σκηνή». Τὸ πρῶτο αὐτὸ Ἑλληνικὸ ἔργο ἦταν κάτι χειρότερο ἀπὸ μιὰ ἀποτυχία. Ἦταν σωστὴ ἀσέβεια τῆς «Ἐλ. Σκηνῆς» κατὰ τοῦ κοινοῦ και τοῦ συγγραφέα, ἀσέβεια στὴν ἴδια του νοημοσύνη. Ὁ κ. Ζαχ, Παπαντωνίου προσπάθησε νὰ δραματοποιήσει τὸ ἐξαισιό τραγοῦδι τοῦ πεθαμένου ἀδερφοῦ ποὺ ἀποτελεῖ σοφὸ αἰσθητικὸ μνημεῖο. Θάσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἔργο τοῦ κ. Παπαντωνίου μονάχα ἐπειδὴ συνδέεται μ' αὐτὸ τὸ περίφημο ποίημα.

Ὁ κ. Ζ. Π. ἐξήγησε νὰ δραματοποιήσει τὸ τραγοῦδι τοῦ πεθαμένου ἀδερφοῦ χωρὶς νὰ λάβει ὑπ' ὄψιν του πῶς τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἶναι ἀπλησίαστο σ' ὅσους δὲν εἶναι ὀπλισμένοι μ' ἀπειρὴν ἀπλότητα ψυχῆς. Ποτὲ δὲν θὰ πιστέψουμε πῶς ὁ κ. Π. ἀγάπησε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Τὸ ἀποδεικνύει ἡ κακοποίησή του, ἡ ὑπεράσπιση τοῦ ἔργου του ἀπ' τὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τὴν ἄλλη μέρα τῆς παραστάσεως, τὸ ἀποδεικνύει ὅλη ἡ ὥς τώρα ἐργασία του. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι γενικὰ τὸ γέννησε ἓνα βαθὺ αἰσθημα, μιὰ ἐσωτερικὴ συγκίνηση. Ἄνθρωποι στεγνοὶ ἀπὸ κάθε συγκίνηση στεγνοὶ και ξεροὶ ἀπὸ βαθύτερο αἰσθημα ξεκίνησαν νὰ τὸ φτάσουν και τὸ χειρότερο νὰ τὸ... διορθώσουν και νὰ τὸ βροῦν! Λέμε ἄνθρωποι στεγνοὶ ποὺ ξέρον μονάχα νὰ παρατάσουν εὐμορφες φράσεις. Μὲ ψυχὴ λερωμένη ἀπ' τῆς μογεῖας, τί πάστες και τί φτειασίδια μὲ μουσιὰ στὸ κεφάλι ποὺ κουνδυνίζον ἀπάνω τους οἰμες χτυπητὲς και λέξεις εὐμορφες θελήσανε νὰ μπουῖνε στὸ ἴερό. Ὅσοι γράφοντες ξέρουνε τί φριχτὸς κίνδυνος εἶναι αὐτὲς οἱ εὐμορφες φράσεις, αὐτὴ ἡ ἰκαρότητα τοῦ φραστικοῦ και γλωσσικοῦ πλοῦτου. Ποιοὶ κρυφοὶ σὺρτες δὲ κρυβόνται κάτω ἀπ' τὰ καταγάλανα νερά! Ποιὰ σκληρὴ σειρήνα δὲ χαρδοκεῖ ἐκκὶ κάτω στὰ ξερονήσια και στίς ἕζρες!

Τὴ λέξη τὴ γέννησε ὁ θεὸς τῆς Τέχνης γιὰ νὰ βγάξουμε στὸ φῶς τούς θησαυροὺς ποὺ κρύβει ὁ νοῦς κ' ἡ καρδιά μας. Μὰ ἡ ἴδια ἡ λέξη μᾶς προδίνει. Ἀπὸ τούς «Πεζοὺς ρυθμοὺς» τοῦ ὁ κ. Παπαντωνίου φανερώθηκε πῶς εἶχε πάρει τὰσημο κατηφῶρη. Ἡ ὁμορφὴ φράση ποὺ ἤξερε νὰ φρεϊάχνει τὸν ἐμῆθυσε και τὸν ἔκανε νὰ χάσει τὸ δρόμο· καλλιτέρα, ἡ ὁμορφὴ φράση ἦταν ἡ λεοντὴ ποὺ ἔκρυβε τόσα χρόνια τὴν ξεραῖλα τῆς ψυχῆς του. Τὸ προτέρημα γίνηκε ὁ τάφος του.

Κοιτᾶτε ὅμως μὲ τί σοφὴ μέθοδο, μὲ τί λιτὰ μέσα ἀπὸ τούς πρώτους κ' ὅλας στίχους ὁ ἀνώνυμος δημοτικὸς τραγουδιστὴς πυκνώνει μὲ σύννεφα τὸ δραματικὸ τὸ φρόντο του και μὲ πιὰ δροσιὰ ψυχῆς και αἰσθηματος ζωντανεῖ μιὰν εἰκόνα ἀκριβῆς ἀγάπης γιὰ τὴν μοναχοκόρη:

Μάννα μὲ τούς ἐννῆθὰ σου γιουὺς και μὲ τὴ μιὰ
[σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη τὴν πολυαγαπημένη
τὴν εἶχες δώδεκα χρόνῶ κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε
στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουξες, στ' ἄφωνα τὴν ἐπέλεξες

Ὁ κ. Παπαντωνίου θέλησε νὰ διορθώσει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Δὲ θέλησε ἀπλῶς νὰ ἰδεῖ τὸν ἴδιο μῦθο μ' ἄλλο φῶς ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδι. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι παρουσιάζει τὸν ἓνα ἀπ' τούς ἐννῆθὰ ἀδερ-

φοὺς, τὸν Κωσταντὴ, ποὺ ταξιδεύει στὰ ξένα, ν' ἀντιτάσσεται στὴ γνώμη τῆς μητέρας του και τῶν ὀχτῶ ἀδερφῶν του ξητῶντας νὰ ξενητέψει τὴν ἀδερφή του, ὅταν ἦρθαν «προξενητάδες» κ' εἶναι νὰ τὴν παντρεύουν. Μὲ τὴν ἄρνηση τῆς μάνας νὰ δεχτεῖ τὸν ξενητεμὸ τῆς κόρης τῆς, μὲ τὴν ἄρνηση τῶν ὀχτῶ ἀπὸ τούς ἐννῆθὰ ἀδερφοὺς νὰ παντρευτεῖ στὰ ξένα ἡ ἀδερφή τους, ὁ δημοτικὸς τραγουδιστὴς σοφὰ ἐνισχύει τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης ποὺ ἔχουνε ὅλοι τους στὴ μοναχοκόρη. Μὰ ὁ πεισματάρης, ὁ ἐγωπαθὴς Κωσταντὴς ἐπιμένει, γιατί θέλει κ' αὐτὸς, καθὼς εἶναι ταξιδευτὴς, νάχει τ' ἀποκοῦμπι του στὴν ξενητεῖα. Ἡ μάνα του τὸν προκαλεῖ κ' αὐτὸς ὀρκίζεται βάζοντας «τὸν οὐρανὸ και τούς ἁγίους μαρτύρους» πῶς, ἂν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη, αὐτὸς θὰ τὴν γυρίσει τὴν ἀδερφή του στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας τῆς. Ὁλόκληρο τὸ ὑλικὸ ποὺ συνιστᾶ τὴν τραγικὴν ἀτμόσφαιρα, συσσωρεύτηκε σοφὰ ἀπ' τὸ δημοτικὸ τραγουδιστὴ. Τώρα θ' ἀρχίσει ἡ λύση. Κι' ἐπέρχεται μὲ τὸ θανατικὸ, ποὺ ἐσώριασε πεθαμένους ὅλους τούς ἀδερφοὺς και τὸν Κωσταντὴ. Ἡ μάνα, ἔρημη «σὰν καλαμὰ στὸν κάμπο», γυρνάει σ' ὅλα τὰ μνημάτα και μοιρολογεῖται. Στὸ μνημα τοῦ Κωσταντὴ «ἀνέσπα τὰ μαλλιά τῆς». Κι' ἡ κἀθαρηση συνεχίζεται μὲ πνοὴ ἀρχαίας τραγωδίας. Ἡ μάνα καταριέται τὸ γυιὸ τῆς:

Ἄναθαμά σε, Κωσταντὴ, και βαρυνάθεμά σε ὅπου μὲ τὴν ἔσθριζες τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα, τὸ τάξιμο ποὺ μ' ἔταξες ποτὲ θὰ μὲ τὸ κάμεις ;

Ὁ Κωσταντὴς κάνει ὄρκο και θὰ τὸν τηρήσει τὸν ὄρκο του και πεθαμένος. Ἀπὸ δῶ ἀρχίζει ὁ ἠθικὸς—μάλιστα ὁ «ἠθικὸς» και ὄχι ὁ «τυπικὸς», κύριε Παπαντωνίου—ἐξαναγκασμὸς τοῦ Κωσταντὴ κ' ἴσως ἴσως κ' ὁ κολασμὸς του.

Θὰ καβαλικέψει νεκρὸς σ' ἄλλογὸ του γιὰ νὰ φέρει ἀπ' τὰ ξένα στὴ μάνα τῆς τὴν ἀδερφή του.

Ὁ κ. Παπαντωνίου θέλησε νὰ διορθώσει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι! Τὸν Κωσταντὴ τοῦ δημ. τραγοῦδι τοῦ φαντάστηκε «πτῶμα» κ' ἐξήγησε νὰ τὸ ζωντανέψει τὸ πτῶμα.

Ἐφτιαξέ ἔσαν Κωσταντὴ πονετικὸ, ποὺ γυριεῖ ἀπὸ τὴν Ἀμερῖκα μὲ κάμποσα δολλάρια κ' ἀντιτάσσεται κατὰ τοῦ ἄλλουνοῦ ἀδερφοῦ, τοῦ Σπύρου, ποὺ θέλει νὰ ξενητέψει τὴν ἀδερφή του. Συνεπὴς πρὸς τὸν πονετικὸ χαρακτήρα του και μετὰ τὸ θάνατό του πηγαίνει και φέρνει τὴν ἀδερφή του. Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ νόμιζε κανεὶς πῶς ἡ σκέψη τοῦ κ. Παπαντωνίου δὲν εἶναι παράλογη. Ἀλλὰ τότε γιατί νὰ τὸν πεθάνει τὸν κακομοιρὸν τὸν Κωσταντὴ του. Ὁ δημοτικὸς τραγουδιστὴς ἐρησιμοποίησε ἔτσι τὸ μῦθο του γιατί ἀνταπεκρίνεται, ὅπως ἐξηγοῦμε παραπάνω, πρὸς τὸ βαθεῖα τραγικὸ νόημα τοῦ τραγοῦδι τοῦ. Ἀλλὰ ὁ μῦθος, ἔτσι, στὰ χέρια τοῦ κ. Παπαντωνίου καταπνέει ξεκάφωτος. Βλέπεις πῶς ὁ συγγραφεὺς δὲ συγκινήθηκε παρὰ μονάχα ἀπ' τὰ ἐξωτερικὰ εὐρήματα τοῦ μῦθου και ὄχι ἀπὸ τὴν βαθύτερη και οὐσιαστικώτερη ὑφή του.

Ἀλλὰ και σ' ἄλλα σημεῖα εἶναι οἰκτρὰ ἡ ἀποτυχία τοῦ κ. Παπαντωνίου. Θέλησε μὲ τρόπο ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ νὰ δώσει μιὰ μεταθανάτια στοιχεῖα τοῦ ἔργου μὲ τὰ ρεαλιστικὰ του στοιχεῖα κ' ἔτσι ὅλη ἡ δραματικὴ πνοὴ κ' ἡ ἐνότητα ποὺ θάδιδε αὐτὴ ἡ ἀνάμειξη, τοῦ ἔξωφως, ὅπως ἡ ἀχτίνα τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὴ χούφτα τοῦ βρέφους. Ἡ ραφὴ τῶν δύο αὐτῶν ἀνόμοιων στοιχείων εἶναι πιὰ καταφάνηρη.

Γιὰ τὴν ἐκτέλεση δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε τίποτα. Τί νὰ σοῦ κάνει ἡ δόλια!

ΘΕΑΤΡΟ

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΣΚΗΝΗ—«Ὁ Ὁρκος τοῦ Πεθαμένου» Ζ. Παπαντωνίου

Γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ κ' ἄλλη μιὰ φορὰ πῶς οἱ γενναῖες προσπάθειες ἀκόμα και στὸ ῥωμῆικο δὲν ἀποτελοῦν ψάρεμμα σὲ «νεκρὴ θάλασσα», θὰ χρειάζονταν νὰ ἔξαρει κανεὶς τὸ παράδειγμα τῆς «Ἐλευθέρας Σκηνῆς» ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ ἢ μεγάλο πετροβόλημα μέσα στὰ νερά τελμάτων. Πραγματικά—μ' ὅλες τις ἐπιφυλάξεις ποὺ μπορεῖ νάχει κανεὶς—ὁ σφόδρος δὲν ἔπεσε σ' ἄγωνα ἔδαφος, τὸ σάλπισμα δὲν ἀντήχησε σ' αὐτὰ ἀναισθητῶν και πονηρῶν. Ἀποδείχτηκε πῶς ἡ ψυχὴ κλυβερνάει παντοῦ κ' ἡ φωνὴ τῆς ἀκούγεται και σὲ «ὄτα μὴ ἀκούοντων». Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄνθρωπος και διψάει τὴν λευτεριά του. Μᾶς τῶδειξε μέσα σ' ἄλλα και ἡ «Ἐλ. Σκ.» ὅσο κακομαθημένους κ' ἂν μᾶς εἶχανε οἱ ἔμποροι τοῦ ἑλληνικοῦ Θεάτρου ὡς τὰ τώρα. Οἱ κακομοιριασμένες ψυχές, οἱ σκυμμένες ράχες, τὰ μουδιασμένα μέλη, οἱ οἰγιγλῆς ραχοκοκκαλιές, ἀνῆσανε στὴ πρώτη λιακάδι—στὴ πρώτη ὑπόσχεση γιὰ ἓνα καλύτερο αἶριο. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μονάχα «δίτουν ἄπτερον»—ἴσως δὲν εἶναι καθόλου ἄπτερον κ' ἡ μεγαλειότερη ἀρετὴ του εἶναι ἡ λαχτάρα τῆς πνευματικῆς του λευτεριάς. Μονάχα ραχητικὲς ψυχές, σαράβαλα πνευματικά, καραγιόζηδες τῷ θεῖου πάθους, ἔμποροι μονάχα μπορούσαν νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ τὴν κατάντια τοῦ θεάτρου μας και γενικὰ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τις διζέες τους ἑμαρτίες, τις ἐφόρτωναν στὸν κοσμάκη γιὰ νὰ συντηροῦν τὴν πλαδαρὴ ζωοῦλα τους και τὸν κακομοιριασμένον ἑαυτοῦλη τους. Ἐφώναζαν ἀνεβασμένοι ἀπὶνω στὰ κεραμίδια πῶς τὸ στομάχι τοῦ κόσμου δὲ σηκώνει «βαρειά» πνευματικὴ τροφὴ και τὰ ρέστα. Προσχήματα ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ μπορούν οἱ ἴδιοι ν' ἀσχημονοῦν μέσα στὸ Ναὸ τοῦ Κυρίου. Κι' ὅμως τὸ παράδειγμα τῆς «Ἐλευθέρας Σκηνῆς» ὅσο και σχετικὸ νᾶναι, ἔπεισε τὸν καθῆνα πῶς δὲν εἶναι καθόλου «πνευματικοὶ ὄχλοι» ἐκεῖνοι ποὺ τούς ἠνεύχοντο, πῶς ὑπάρχει στάδιο πνευματικῆς ἀναμορφώσεως, πῶς χρειάζονται καλὲς προθέσεις και πῶς οἱ καλὲς προθέσεις ἔχουν κ' ἐδῶ στὸ ῥωμῆικο τὴν ἀνταμοιβή τους.

Μ' αὐτὲς τις προϋποθέσεις κ' ἀκόμη μὲ τὴν προϋπόθεσι πῶς ἡ «Ἐλευθέρα Σκηνή» ἦταν ἀπλῶς ἓνα «ἐναύσμα» ἂν ὄχι κ' ἓνας πρώτος σταθμὸς χαιρετίζουμε τὸ ἔργο τῆς. Βέβαια μ' ἄλλη ἀνάλογη χειρονομία ποὺ θ' ἀνέβασε ἀρτιώτερα και μὲ ποῖο γενναῖα θέληση ἔργα κλασσικὰ ποὺ τὰ δικαίωσεν ὁ